

TÜRKÇEDE FİİL ÇEKİMLERİ VE ARAP ÖĞRENCİLERE ÖĞRETİMİ

(Kahire Türkçe Öğretim Merkezi Uygulaması)

Candemir DOĞAN*

Özet

Bu makale Arap öğrencilere Türkçe fiil çekimlerinin öğretiminde karşılaşılan problemleri belirlenme ve çözüm yolları bulmayı hedefliyor. Türkçenin iletişim dili olarak öğretiminde fiil çekimlerinin önemini vurguluyor. Arapça zamanlarla karşılaştırmalı öğretimin esaslarını, hedef dil ile anadil arasında eylem zamanlarında birbirine benzeyen ve benzemeyen yönleri belirlenmeye çalışıyor. Karşılaştırmayı örnek fiil çekim tabloları üzerinde gösteriyor. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan problemlere değiniyor ve çözüm yolları arıyor.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, Türkçede zamanlar, fiil çekimleri, Arapçada zamanlar, karşılaştırmalı zamanlar, Arapça ve Türkçede fiiller

TENSES IN TURKISH AND TEACHING TO ARABIC STUDENTS

Summary

In this article, it is aimed to find solutions to the problems of teaching tenses in Turkish to Arabic students. This study emphasizes the importance of tenses while teaching Turkish as a language of communication. Teaching tenses in Arabic and Turkish are compared and tried to find out the similarities and differences between the two languages. Comparisons between two languages are shown on the tables related to tenses. Besides, the problems of teaching Turkish as a foreign language is studied and tried to find out solutions to these problems.

Keywords: Teaching Turkish, Verb Tenses in Turkish, Tenses in Arabic, comparative tenses, verbs in Turkish and Arabic

Giriş

Her toplum zaman olgusunu kendi dilinde, kültüründeki konumuna paralel bir formda etkinleştirir ve onunla bağdaşık bir zaman kullanım sistemini geliştirir. Gramatikal kavram olarak zaman sistemleri, dillere göre bazı farklılıklar gösterse de, anlatım bakımından tüm diller aynı eylem

* Yrd.Doç.Dr. Candemir Doğan Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü DİYARBAKIR mail: can.dogan@hotmail.com

zamanlarını ifade etme gücüne sahiptirler. Her dilde farklı zaman kiplerinin olması, toplumların kendi kültürel yapılarına uygun eylem zamanlarını daha sık kullanmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir bakıma sosyokültürel sebepler, toplumda daha çok ihtiyaç duyulan zaman kiplerinin gelişmesine yardımcı olurken, daha az kullanılanların da zayıf kalmasına neden olmaktadır. Toplumda aktif olarak işleyen zamanları düzenleyen ve öğretimini yüklenen bir bilim dalı olan dilbilgisinin çok kullanılan zamanlara önem vermesi, onların daha da güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yine işleyen zamanların kitaplarda ve özellikle okul kitaplarında yer alıp öğretilmesi, diller arasında farklı zamanların ortaya çıkmasını etkilemiştir. Çünkü bir toplumda az kullanılan bir zaman kipi, tarihî süreç içinde o toplumda unutulmaya yüz tutarken, başka bir toplumda aynı kipin belki daha da yaygınlaşması, diller arası zaman farklarını ortaya çıkarmıştır.

Toplumların kültürel yapıları kullanılan zaman türlerini etkiler. Günümüzde bazı dillerde çok yaygın olan eylem zamanları bir başka dilde çok az kullanılmakta veya bazen hiç kullanılmamaktadır. Bu özellikler o dili konuşan toplumun kültürüyle bağlantılı olarak gelişen olaylardır. Çünkü her toplum kendi zaman kültürüyle sistemleşen dil kapsamında düşünce ve isteklerini ifade edebilme gücünü kazanır. Bu olgu yabancı dil öğretimine yansıtıldığında, hedef dilde olan eylem zamanı anadilde aktif değilse, aynı anlamı taşıyan eylem zamanının oluşturulabileceği anlamına gelir. Bunun için bir dilde eylem zamanlarının ne çokluğu-azlığı ne de öğrenim kolaylığı-zorluğu dillerin zenginliğini göstermez; bu sıfatlarla dillerin nitelenip tabiatlarıyla ilişkilendirilmesi doğru olmaz. Her dilde zamanların oluşumu toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak ortaya çıkması bir gerçektir. Arap öğrenciler için hedef dil Türkçe, anadillerine oranla azımsanmayacak sayıda işleyen eylem zamanına sahip bir dildir. Benzer bir durum da İngilizceyle karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. “Arapçada temel zamanlar, İngilizcede olduğu gibi mazi, hal ve istikbal olmak üzere üçe ayrılır. Gramatik açıdan *el-mâzî* özel bir kalıba sahipken hal ve istikbal, *el-muzâri*’ adı altında ortak bir forma sahiptir. Arapçada bu üç zaman İngilizcedeki gibi detaylı bir gramatik taksime tabi tutulmamakla beraber, İngilizcedeki 12 zaman formunu eksiksiz karşılayacak Arapça zaman yapıları mevcuttur.”¹

Günümüz Arapçasının işleyen eylem zamanlarının kemiyet ve keyfiyet olarak Türkçeyle eşdeğer bir durumda olduğu söylenemeyebilir. Bunun sebebi, geçmişte olduğu gibi günümüzde hâlen Arapça öğretim kitaplarının, eylem zamanlarını sadece *el-mâzî* (الماضي), *el-muzâri*’ (المضارع) ve *el-emr* (الأمر), olarak üç bölüm şeklinde öğretimini sürdürmelerinde aranabilir. Çoğu eylem zamanlarının sistematik olarak öğretimi, dilbilgisi kitaplarının müfredat konuları dışında kalmaktadır. Arapçada gerçekte var olan ve yerine

¹ Tahsin Deliçay, Mehmet Erdem, *İngilizcede Zamanlar ve Arapça Karşılıkları*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.4 S.1, 2004. s. 194.

göre kullanılan zaman kipleri, Türkçe zaman kiplerini karşılayacak genişlikte, belki daha da fazla olabilir.² Bu sebeple iki dil arasında zaman veya anlam aktarım probleminin eylem zamanlarının tekabül etmediğinden kaynaklandığı söylenemez. Öğretimde karşılaşılan olumsuz etkiler, Arapçada eylem zamanlarının yokluğu veya azlığından değildir, asıl var olan zamanların öğretime uygun bir biçimde Türkçe eylem zamanlarıyla eşleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu ise, bir yandan Arapçanın yabancı dil olarak kolay öğrenilmesini engellerken, diğer yandan da Arapların eylem zamanları daha çok olan yabancı dilleri öğrenmelerini olumsuz etkilemektedir. Bunun bir sonucu olarak Arap öğrenciler Türkçe öğrenmeye ilk başladıklarında, Arapça zamanları Türkçe zamanlarla eşleştirme sıkıntısı yaşarlar. Çünkü onlar daha önce kullandıkları halde isimlendirmedikleri yeni eylem zamanlarıyla karşılaşılır, bu da onlarda Türkçeye karşı bir zaman sendromunun oluşmasına sebep olmaktadır. Öğrencinin böyle bir korkuya maruz kalmasını önlemek için eylem zamanlarının karşılaştırmalı öğretiminin özel bir önemi olduğu açıktır.

Çoğunlukla Arap öğrencilerin Türkçe öğrenim hedefleri, Türkçeyi iletişimde ve özellikle de iş ortamında kullanmaktır. Yabancı dil öğrenimi alanında yapılan araştırmalar, “bir yabancı dili öğrenmenin temel amacının yabancılarla iletişim kurmak”³ için olduğunu ortaya koymuştur. İletişim eylemi ise, tüm dillerde anlam aktarım aracı olan cümlenin omurgasını oluşturan fiil çekimlerini çok iyi bilmeyi gerektirir. Çekimsiz fiillerle cümlelerin kurulamadığı dikkate alınır, fiil çekimlerini bilmenin dilsel iletişimdeki rolü daha kolay anlaşılır. Yani yabancı bir dilde iletişim kurabilmek için o dilin fiil çekimlerini doğru öğrenip kullanabilmekle mümkündür. Öneminden dolayı öğretimde fiil çekimleri daha dikkatli plânlanmalı ve öğretim programında öngörülen hedeflere mutlaka ulaşılmalıdır. Çünkü fiil çekimleri, süresi içinde kavratılmazsa konuşma becerisinin gelişmesini engeller ve öğrencinin öğretimden kopmasına sebep olabilir. “Öğrenmenin gerçekleştiği bağlamda kilit önemi olan yönlerin öğrencileri birey olarak anlamak, öğrenmeyle ilgili ihtiyaç, istek, tarz ve stratejilerini anlamak gerekir. Bunların yanında ders kitabı, yerel koşullar, sınıfın içinde bulunduğu kültür de bu yönlere eklenmesi gerekir”.⁴

Kahire Türkçe Öğretim Merkezinde, Arap öğrencilerin Türkçe fiil çekimlerini öğrenmede karşılaştıkları zorlukları izleme, nedenlerini bulup çözüm üretme çabaları bu çalışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uygulamada karşılaşılan problemlerin çözümü için, anadil ile hedef dilde fiil

² Daha geniş bilgi için bkz. Emrullah İşler, “Arapça ve Türkçede Zamanlar -Karşıtsal Çözümleme-” *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları*, Yıl: 3, Sayı: 8, Kış 2003. s. 63'teki “İki dilin zamanlarının karşıtsal çözümlemesi” tablosu incelenebilir.

³ Suna Akalın, Buğra Zengin, *Türkiye’de Halkın Yabancı Dil İle İlgili Algıları*, Journal of Language and Linguistic Studies Vol. 3, No.1, April 2007. s. 195.

⁴ Suna Akalın, Buğra Zengin, agm. s. 182, 183.

çekimleri yapı, sayı, kullanım sıklığı ve anlam bakımından eşleştirilmeye çalışılacaktır. İki dilin eylem zamanları arasında tekabül esasına göre mi, yoksa tenakuz esasına göre mi sınıflandırmanın yapılacağı belirlenmeye çalışılacaktır. Türkçe zamanların öğrenimin zor olduğuna dair söylentilerin kaynağı ve doğruluk derecesi araştırılacaktır. Kolaylaştırıcı sebepler aranacak ve bunların neler olabileceği belirlenmeye çalışılacaktır. Türkçenin Araplara yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili daha önce yapılan araştırmalar, kitaplar incelenecek onların ortak bulgu ve çözüm önerilerinin sınıf içi uygulamalardaki başarısı veya uygulanabilirlikleri ile ilgili sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Türkçe Fiil Çekimlerinin Arap Öğrencilere Öğretimi

Eylem kök ya da gövdesine çekim ekleri getirilerek eylemin çekime sokulmasına eylem çekimi denir.⁵ Fiillerin cümle içinde yüklem olabilmeleri için çekimli olması gerekir. Fiil çekimleri, fiil kökünün üstüne kip eki ve onun üstüne de şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Türkçede iki tür fiil çekim zamanı vardır: Tek zamanlı fiiller, bileşik zamanlı fiiller. Tek zamanlı fiiller, asıl fiiller ve yardımcı fiiller olarak kendi aralarında iki kısma ayrılırlar. Asıl fiiller kendi başlarına bulunabilen, başka bir kelimenin varlığı üzerine bina edilmeyen fiillerdir. Yardımcı fiiller veya bileşik fiil zamanları ise, kendi başlarına kullanılma imkânı az olan ve başka bir kelime ile birlikte bulunmaya yatkın fiillerdir.⁶ Türkçede dokuz zamanı olan asıl fiiller kendi aralarında, bildirme kipleri ve İsteme kipleri olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Bildirme (haber) kipleri: Belli bir zaman kavramını taşıyan esas zamanlardır ve beş kiptir. Bunlar; “belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamandan”⁷ oluşur.

İsteme (tasarlama) kipleri: dış dünyada cereyan eden olayları değil de iç dünyaya ait istekler ifade edilirse, tasarlama kipleri içinde verilir. Bu kiplerde bir istek ve bir gelecek zaman kavramı vardır.⁸ “İsteme kipleri istek, dilek-koşul, gereklilik ve emir kavramları veren”⁹ dört zaman kipinden oluşur. Arapçada basit ve bileşik zamanların Türkçedeki gibi kesin bir ayrımı olmayıp bazen bir kip her iki grupta da kullanıldığından bileşik zamanlarla ilgili olarak kısa bir bilgi verilecektir.

Bileşik zamanlı fiiller: Türkçedeki beş esas ve üç yardımcı fiilin hikâye, rivayet ve şart şekilleri bileşik zamanlı fiiller olarak adlandırılır.

⁵ Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınevi, Ankara 1997, s.218.

⁶ Fethi Abdül Mo'ti en-Neklavî, Alıştırmalar ve Metinlerle Türk Dilbilgisi, Ezher Üniversitesi Diller ve Tercüme Fakültesi, Kahire 1414/1993. s. 228.

⁷ Nurettin Koç, Yeni Dilbilgisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990. s.235.

⁸ En-Neklavî, age. s. 230.

⁹ Nurettin Koç, age. s.242.

Hikâye Bileşik Zamanı: yalın zamanlı bir eylemle ek eylemin oluşturduğu bileşik zamana hikâye bileşik zamanı denir. Ek eylem “dı” ile birleşerek çekime giren ve bileşik zaman oluşturan bildirme kiplerinin hikâye bileşik zamanı şunlardır.¹⁰ “Belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek, dilek-şart ve gereklilik kiplerinin bildirdiği zamanların hikâye olarak anlatılmasıdır. Hikâye eki ünlü ve ünsüz uyumuna uyar, şahıs ekleri, hikâye ekleri üzerine gelir, soru eki hikâye ekinden sonra gelir.”¹¹

(Tablo:1, Türkçede bileşik eylem zamanları, haber ve dilek kiplerinin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soruda üçüncü şahısların aldıkları eklerin karşılaştırılması için hazırlanmış örnek çekim tablosu)

H a b e r					D i l e k K i p l e r i		
b. g. zam. hik.	bsiz. g. z. hik.	gen.zam. hik.	şim. zam. hik.	gel. zam. hik.	dilek hikaye	istek hikaye	gerek. hikaye.
içtiydi	içmişti	içerdi	içiyordu	içecekti	içseydi	içeydi	içmeliydi
içmediydi	içmemişti	içmezdi	içmiyordu	içmeyecekti	içmeseydi	içmeseydi	içmemeliydi
içti miydi	içmiş miydi	içer miydi	içiyor muydu	içecek miydi	içse miydi	içe miydi	içmeli miydi
içmedi miydi	içmemiş miydi	içmez miydi	içmiyor muydu	içmeyecek miydi	içmese miydi	içmeye miydi	içmemeli miydi

(Tablo:2a, Arapçada bileşik eylem zamanları olan haber kiplerinin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru üçüncü şahıslarının örnek çekim tablosu)

حكاية المستقبل	حكاية المضارع	حكاية الحال	حكاية الماضي النقلي	حكاية الماضي الشهودى
كان يشرب	كان يشرب	كان يشرب	كان قد شرب	كان شرب
كان لن يشرب	كان لا يشرب	كان لا يشرب	كان لم يكتب	كان لم يشرب
هل كان يشرب	هل كان يشرب	هل كان يشرب	هل كان شرب	هل كان شرب
هل كان لن يشرب	هل كان لا يشرب	هل كان لا يشرب	هل كان لم يشرب	هل كان لم يشرب

(Tablo:2b, Arapçada bileşik eylem zamanları olan dilek kiplerinin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru üçüncü şahıslarının örnek çekim tablosu)

¹⁰ Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, age. s.229.

¹¹ Hamza Zülfikar, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Ankara Üniversitesi Türkçe Kursu Yayınları: ıv, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980. s.146

حكاية الوجوبي	حكاية الالتزامي	حكاية الشرطي
كان يجب أن يشرب	يلزم أن يشرب كان	لو كان شرب
كان يجب ألا يشرب	كان يلزم ألا يشرب	لو كان ألا يشرب
هل كان يجب أن يشرب	كان هل يلزم أن يشرب	هل لو كان شرب
هل كان يجب ألا يشرب	هل يلزم ألا شرب	هل لو كان ألا يشرب

Rivayet Bileşik Zamanı: yalın zamanlı bir eylemle ek eylemin belirsiz geçmiş zamanı gösteren –imiş, -miş eklerinin birleşmesinden oluşan bileşik zamana rivayet bileşik zamanı denir.¹² “Belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek, dilek-şart ve gereklilik kipinin bildirdiği zamanların rivayet olarak anlatılmasıdır. Bitişik yazılan rivayet eki ünlü ve ünsüz uyumuna uyar, şahıs ekleri, rivayet ekleri üzerine gelir, soru eki rivayet ekinden önce gelir.”¹³

Şart Bileşik Zamanı: çekimli eylemlere ek eylemin –se, -sa eki getirilerek şart bileşik zamanı yapılır.¹⁴ “Belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve çok az olarak gereklilik kiplerinin bildirdikleri zamanların şart olarak anlatılmasıdır. Şart eki çoğunlukla bitişik yazılır, ünlü ve ünsüz uyumuna uyar. Belirli geçmiş zaman, gereklilik eklerinden sonra araya “y” koruyucu ünsüzü girer ve şahıs ekleri, şart ekleri üzerine gelir. Üçüncü çoğul şahıs eki şart ekinden önce gelir.”¹⁵

Kahire Türkçe Öğretim Merkezi, ilk basamak Türkçe öğretim derslerinde basit zamanlı fiil çekimleri öğretilir. Öğretim aktiviteleri de basit zamanlar ile ilgili olduğu için, sadece onlar değerlendirilecektir. Yukarıda hikâye bileşik zamanı model olması için haber ve dilek kiplerinin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz sorunun üçüncü şahıs çekimleri Türkçe ve Arapça olarak iki tabloda gösterilmiştir. Rivayet ve şart bileşik zamanları da isim olarak verilmekle yetinilmiştir. Basit zamanların fiil çekimleri ise, Türkçe ve Arapça karşılaştırmaları ayrıntılı olarak yapılacak, tekabül veya tenakuz yönlerine işaret edilerek tüm bunlarla öğrenim ve öğretim kolaylaştırılmaya çalışılacaktır.

¹² Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, age. s.232.

¹³ Hamza Zülfikar, age. s.147.

¹⁴ Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, age. s.234.

¹⁵ Hamza Zülfikar, age. s. 147.

1. Geçmiş Zaman:

Türkçede iki geçmiş zaman vardır ve bunlar belirli geçmiş zaman ile belirsiz geçmiş zamandır.¹⁶ Klâsik Arap gramerinde geçmiş zaman (الماضي) olarak tek kiple ifade edildiğinden Türkçedeki bu iki forma uygun belli bir isim bulunmamaktadır. Ancak Araplara Türkçe öğretim kitaplarında, Türkçenin geçmiş zamanı ikiye ayırma özelliği gözetilmiş ve her iki kalıba, Arapça bir ifade formu bulunarak Türkçedeki aynı zamanı karşılamaya çalışılmışlardır. Türkologlar (صيغة الزمن الماضي الشهودي) ile belirli geçmiş zamanı (صيغة الزمن الماضي النقلی)¹⁷ ile de belirsiz geçmiş zamanı isimlendirmişlerdir. “Günümüz dilcileri bu kalıba (الماضي المستمر) adını verirler. Günümüz Arap dilcilerinin çalışmalarındaki ortak noktalar dikkate alınarak, zamanların Arapça ve Türkçede yapılan karşıtısal çözümlemesinde, geçmiş zaman; “Basit geçmiş (الماضي البسيط), Yakın geçmiş (الماضي القريب), Uzak geçmiş (الماضي البعيد), Yenilenen geçmiş (الماضي المتجدد)”¹⁸ şeklinde dört ayrı başlık altında incelemiştir.

(a)1.1. Belirli Geçmiş Zaman

Bizzat yaşadığımız yakın hâdiseler, bu zaman kipiyle anlatılır. Meselâ; dün veya evvelki gün yaşadığımız bir hâdisе, “gördüm, duydum, anladım” şeklinde ifade edilir.¹⁹ Geçmişte olayın olduğu, öznenin kesin bildiği veya gözü önünde olduğunda kullanılır. Türkçede belirli geçmiş zaman isminin yanı sıra görülen geçmiş zaman veya dili geçmiş zaman²⁰ gibi farklı isimlerle de adlandırılır. “Arapçada ise, (صيغة الزمن الماضي الشهودي)²¹ olarak adlandırılır.”²² Ünlü ve ünsüz uyumuna uygun olarak eylemlerin sonlarına gelen eklerin “-dı/di/du/dü” şeklinde değişmesi, tonsuz sesle (f, s, t, k, ç, ş,

¹⁶ Hamza Zülfikar, age. s.79.

¹⁷ Sa'd el-Şâsân, el-Lügatu't-Türkiyye, Câmi'atu'l-Melik Su'ud, Kulliyetu'l-Adâb, Kısmu'l-Lugati'l-'Arabiyye, s.95. Şevkî Hasen Ahmed Şa'bân, Türk Dil Bilgisi, Kahire 1424/2003. s.175,182., es-Safsafy Ahmed el-Katory, Osmanlıca-Türkçe Dilbilgisi, Dâru'l-Mısırî li't-Tibâ', Kahire 1419/1999. c.1, s.340, 356., Fûad Ahmed Kâmil, Kava'idu'l-Lugati't-Türkiye, Dar'ul'n-Nahdat'u-'Arabiyye, Kahire, 1425/2004. s.127, 135., Muhammed Hamid Salim, Kavâ'd el-Lügatu't-Türkiyet'u-Usmaniyye ve'n-Nusûs, Dâru's-Şems li't-Tibâ', Kahire 2002. s. 159,163., Abdullah Mubeşşir Alterazi, Osmanlıca ve Yeni Türkçe Gramer (Araplar İçin), Birinci baskı, 1406/1985.s.111. s.100,106. Mekrem Abdulfettah Nevfel, el-Kava'idu'l-Esâsiye li-Lugati't-Türkiyeti'l-'Usmâniyye, el-Kitabu'l-Evvel, Kulliyetu'l-Lugat ve't-Teceme, Camiatu'l-Ezher, Kahire 2002. s.65.

¹⁸ En-Neklavî, age. s.228, 229.

¹⁹ Emrullah İşler, “Arapça ve Türkçede Zamanlar”, s.58.

²⁰ En-Neklavî, age. s. 228.

²¹ Şevkî Hasen age., s.174., es-Safsafy Ahmed el-Katory, age.,340., Emrullah İşler, Musa Yıldız, Arapça Çeviri Kılavuzu, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000. s.63.

²² Sa'd el-Şâsân, el-Lügatu't-Türkiyye, Câmi'atu'l-Melik Su'ud, Kulliyetu'l-Adâb, Kısmu'l-Lugati'l-'Arabiyye, s.95.

²³ es-Safsafy Ahmed el-Katory, Osmanlıca-Türkçe Dilbilgisi, Dâru'l-Mısırî li't-Tibâ', Kahire 1419/1999. c.1, s.340.

h, p) biten fiillerden “-tı/ti/tu/tü” ile sonra “d/t” değişimi Arap öğrencilerin en zor intibak ettikleri konulardan biridir. Aşağıdaki tabloda fiillerin sonuna gelen ünlü ve ek değişimleri izlenebilir.

(Tablo:3, belirli geçmiş zamanda ek uyumu)

Tonlu ünlü ve ünsüz ile biten fiiller				Tonsuz ünsüz ile biten fiiller			
hazırla-	⇒	hazırladı	حَظَرَ، حَضَرَ	bak-	⇒	baktı	نظر
öğren-	⇒	öğrendi	تعلم	işit-	⇒	işitti	سمع
otur-	⇒	oturdu	جلس، سكن	konuş-	⇒	konuştı	تكلم، تحدث
düşün-	⇒	düşündü	فكر	ölç-	⇒	ölçtü	وزن

Belirli geçmiş zamanın olumsuz eylem köküne “-ma/me” olumsuzluk eki eklenerek, “-mı/mi/mu/mü” soru eklerinin getirilmesiyle de soru yapılır. Aşağıdaki tabloda şahıslara göre çekimleri görülebilir.

(Tablo:4, Türkçe belirli geçmiş zaman çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	yazdım	yazmadım	yazdım mı	yazmadım mı
Sen	yazdın	yazmadın	yazdın mı	yazmadın mı
O	yazdı	yazmadı	yazdı mı	yazmadı mı
Biz	yazdık	yazmadık	yazdık mı	yazmadık mı
Siz	yazdınız	yazmadınız	yazdınız mı	yazmadınız mı
Onlar	yazdılar	yazmadılar	yazdılar mı	yazmadılar mı

Yukarıdaki tabloda belirli geçmiş zamanın şahıslara göre Türkçe çekimi, aşağıda tabloda Arapça şahıslara göre çekimleri verilmiştir. Bu iki tablo karşılaştırıldığında açıkça görülür ki, belirli geçmiş zaman her iki dilde de doğal olarak var olan bir eylem zamanıdır. Her dilde doğal olarak ortaya çıkan eylem zamanları yapı olarak basit, kullanıma elverişli ve kolaydır.

Bunlarda görülen uyum ve ahengin aynı ölçülerle değerlendirildiğinde diğer zaman kiplerinde görülmesi kolay değildir.

(Tablo:5, Arapça belirli geçmiş zaman çekimi)

حالة الإستفهام المنفي	حالة الإستفهام	حالة النفي	حالة الإثبات	الضمائر
هل لم أكتب	هل كتبت	لم أكتب	كتبت	أنا
هل لم تكتب هل لم تكتبي	هل كتبت هل كتبت	لم تكتب لم تكتبي	كتبت كتبت	أنت أنت
هل لم يكتب هل لم تكتب	هل كتب هل كتبت	لم يكتب لم تكتب	كتب كتبت	هو هي
هل لم نكتب	هل كتبنا	لم نكتب	كتبنا	نحن
هل لم كتبوا هل لم تكتبين	هل كتبتم هل كتبتن	لم تكتبوا لم تكتبين	كتبتم كتبتن	أنتم أنتن
هل لم يكتبوا هل لم يكتبين	هل كتبوا هل كتبن	لم يكتبوا لم يكتبين	كتبوا كتبن	هم هن

Türkçe ile Arapçada belirli geçmiş zaman kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

أرسل والدنا رسالة بالبريد. Bizim babamız postayla bir mektup gönderdi.

لم يرسل والدنا رسالة بالبريد. Bizim babamız postayla bir mektup göndermedi.

هل أرسل والدنا رسالة بالبريد? Bizim babamız postayla bir mektup gönderdi mi?

هل والدنا لم يرسل رسالة بالبريد? Bizim babamız postayla bir mektup göndermedi mi?
بالبريد

Belirli geçmiş zamanın Türkçe ve Arapçada doğal bir zaman olması yukarıdaki örnek cümlelerde açıkça görülüyor. Her iki dilde cümlelerin olumsuzluk ve soru gibi değişimlerinde aldıkları eklerin birbirine tam sayılabilecek derecede tekabül etmeleri, yabancı dil olarak karşılıklı öğretiminde faydalanılması gereken önemli bir özelliktir. Türkçenin sayısal olarak zamanlarının çokluğunun oluşturduğu zorluk hissi, öğretimde iki dil arasındaki ortak noktaların bu şekilde belirlenmesiyle giderilebilir.

(b) 1.2. Belirsiz Geçmiş Zaman

Bir olayı yaşamış olabiliriz; ama onu idrak etmemişizdir. Meselâ; doğumumuz gibi ki “doğmuşum” denilir, “doğdum”. Çünkü doğum hâdisesini bizzat yaşadık, fakat idrak etmedik. Ayrıca başkasından duyulan hâdiselerde “duymuşum” şeklinde ifade edilir. Bir hadise veya nesne hakkında “görmüşüm” demek, hem bir uzaklık hem bir belirsizlik hem görme hâdisesinin iyi idrak edilmediğini ortaya koyar.²³ Eylemin anlattığı iş, yine geçmiş zamanda yapılmıştır. Ancak işin yapıldığı bir başkasından öğrenilmiştir ve belirsiz biçimde anlatılmaktadır.²⁴

Türkçede belirsiz geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman,²⁵ öğrenilen geçmiş zaman, miş’li geçmiş zaman²⁶ gibi farklı isimlerle adlandırıldığından bu zamanı isimlendirmede bir birlik yoktur. Arapçada (صيغة الزمن الماضي التلقی) olarak adlandırılır.²⁷ Düz ünlülerden sonra “-miş/miş” ve yuvarlak ünlülerden sonra da “-muş/müş” ekleri alır.²⁸ Belirsiz geçmiş zamanın sonuna “-tır/tir/tur/tür” ekleri getirildiğinde duyuru ve tahmin işlevi de yüklenir.²⁹

(Tablo:6, Türkçe belirsiz geçmiş zaman çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	sevmişim	sevmemişim	sevmiş miyim	sevmemiş miyim
Sen	sevmişsin	sevmemişsin	sevmiş misin	sevmemiş misin
O	sevmiş	sevmemiş	sevmiş mi	sevmemiş mi
Biz	sevmişiz	sevmemişiz	sevmiş miyiz	sevmemiş miyiz
Siz	sevmişsiniz	sevmemişsiniz	sevmiş misiniz	sevmemiş misiniz
Onlar	sevmişler	sevmemişler	sevmişler mi	sevmemişler mi

²³ En-Neklavî, age. s.228, 229.

²⁴ Nurettin Koç, age. s.238.

²⁵ Şevkî Hasen, age. s.182.

²⁶ Emrullah İşler, Musa Yıldız, age. s.64.

²⁷ es-Safsafy Ahmed, s.340., Şevkî Hasen, age. s.182., Mekrem Abdulfettah Nevfel, age., s.66., Fûad Ahmed Kâmil, age.s.135., Muhammed Hamid Salim, age., s.163., Abdullah Mubeşşir Alterazi, age., s.106.

²⁸ Hamza Zülfikar, age., s.81.

²⁹ Mustafa Çetin, Turkofoni Türkçe Öğren IV, Orta II, Turkofoni Yayınları, İstanbul, 1999. s.21.

Aşağıda verilen belirsiz geçmiş zamanın kullanım özellikleri Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmek için hazırlanan “Türkçe Öğren”³⁰ kitabından alınarak örneklendirilmiştir. Aslında Türkçe tüm zamanların öğretiminde aynı yolun takip edilmesi gerekirdi. Sadece onda gördüğümüz zamanların kullanım özellikleri, bütün fiil çekimlerinde aynı yöntemle verilmemiştir. Kullanım özellikleri de eklenerek Türkçe fiil çekimlerinin daha etkili öğretimi için zamanların öz ve açık işlenmesi kolay öğretim için ihmal edilemez bir esastır.

Türkçe ile Arapçada belirsiz geçmiş zaman kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

O İstanbul'a gitmiş هو ذهب إلى أستانبول.³¹

Öğretmen meşgul imiş kendisini göremedim.

كان المعلم مشغولا [هكذا يقال] فلم أستطع أن أراه.³²

Eskiden olmuş şeylerde:

هطل المطر هذه السنة كثيرا.³³ Bu yıl çok yağmur yağmıştır.

Ben' ve 'biz'de kullanımı azdır:

ألم أزر والدي في المستشفى؟ Annemi hastanede ziyaret etmemiş miyim?³⁴

Bilmeyip duyduğumuz şeylerde:

ذهب صديقي بسيارة يوسف.³⁵ Arkadaşım Yusuf'un arabasıyla gitmiştir.

لم تقم البلدية. Belediye caddeleri genişletmemiştir. *Görmeyip hissettiğimiz şeylerde:* بنوسيع

الشوارع.³⁶

نحن لم نقل لك هذا. Biz sana bu lâfi söylememişiz. *Varlığına inandığımız şeylerde:* سبحنا في داخل البحر.³⁸ Masallarda: Biz denizin içinde yüzmüşüz.³⁷

Belirsiz geçmiş zaman Arapçada yaygın kullanımı olan bir eylem zamanı olmadığından henüz herkes tarafından kabul gören bir formu oluşmamıştır. “Bu zamanın Türkçede özel bir çekiminin olmasına rağmen, çekim olarak Arapçada tam karşılığı yoktur. Ancak Arapçada miş’li geçmiş zaman

³⁰ Mustafa Çetin, age., s.21.

³¹ Mekrem Abdulfettah Nevfel, age., s.66

³² Abdullah Mubeşşir Alterazi, age., s.110.

³³ es-Safsafy Ahmed, age., s. 358.

³⁴ es-Safsafy Ahmed, age., s. 368.

³⁵ es-Safsafy Ahmed, age., s. 358.

³⁶ Muhammed Hamid Salim, age., s.165.

³⁷ es-Safsafy Ahmed, age., s. 361.

³⁸ es-Safsafy Ahmed, age., s. 369.

anlamını elde edebilmek için anlatılan duruma göre aşağıdaki fillerden yararlanılır: (يقال/قيل، زعم، بلغ، حكى/يحكى، يروى/روى) Bu zamanın olumlu ve olumsuz soru şekillerinin Arapçada kullanıldığı pek görülmez.³⁹ Bundan dolayı Arap Türkologlar tarafından hazırlanan yabancı dil olarak Türkçe öğretim kitapları, bu zamanı ifade etmek için farklı yapılar kullanmışlardır. Yukarıdaki örnekler bu farkı göstermek için farklı kitaplardan derlenmiştir. Örnekler incelendiğinde, belirsiz geçmiş zamanın yapay bir kalıpla karşılanması ve bunun kabul görmesi gerekir. Ancak çalışmalar henüz olgunlaşmış hedef dildeki zamanı tam karşılama düzeyine ulaşmadığından dolayı bir birlik sağlanmamıştır. Örneğin Abdullah Mubeşşir Alterazi, belirli ve belirsiz geçmiş zaman çekimlerinde ikisi arasındaki farkı belirtmek için (أنا رأيت) şeklinde belirli geçmiş zamanın çekimini yaparken, ([هكذا يقال]) köşeli parantez içi ifadesini ekleyerek, belirsiz geçmiş zamanı karşılamaya çalışmıştır. Mekrem Abdulfettah Nevfel, iki zamanın çekimleri arasında bir fark gözetmemiştir. Muhammed Hamid Salim, belirsiz geçmiş zamanın başına (قد) getirmiştir.⁴⁰ es-Safsafy Ahmed, belirsiz geçmiş zamanın başına parantez içinde (يقال إن) yapısıyla birlikçe çekimini yapmasına rağmen çekimde kullandığı bu yapıyı örneklerde kullanmamıştır.⁴¹ Fûad Ahmed Kâmil, (لقد) edatını ekleyerek belirsiz geçmiş zamanı karşılamaya çalışmıştır.

Belirsiz geçmiş zamanı karşılamak için gösterilen bu farklı uygulamalar, öğretimi olumsuz etkilemekte ve öğrenci hangi tarzı seçeceğini bilememektedir. Bu noktada dil kurumlarının sadece terim düzeyinde bile olsa birliği sağlamaya katkıları çok önemlidir. Terim ve anlam birliğinin sağlanmasının öğretime çok önemli katkılarının olacağı muhakkaktır.

2. Şimdiki Zaman

Türkçede konuşma anında gelişmekte olan bir eylemi veya yaşanan zaman içinde eylemin olduğunu ve hali hazırda olmasının devam ettiğini anlatmak için kullanılır. en-Neklavî diğer Türkologlardan farklı olarak şimdiki zamanı, sürekli ve süreksiz şimdiki zaman olarak ikiye ayırdıktan sonra şöyle tanımlar. “Sürekli şimdiki zaman: Yaşadığımız bir hadise, yaptığımız bir iş, içinde bulunduğumuz o andan sonra da süreceksin yani bir devamlılık söz konusuysa, bu hâdiseyi “yazmaktayım”, “geçmekteyim” şeklinde ifade ederiz ki burada bir süreklilik söz konusudur. Süreksiz şimdiki zaman: Yaşadığımız bir olayı, yapmakta olduğumuz bir işi hemen ifade edersek, “tutuyorum”, “biliyorum” şeklinde ifade ederiz ki burada zaman bakımından bir kısalık, bir süresizlik söz konusudur”⁴². Şimdiki zaman klâsik Arapçada *el-muzâri*’ olarak isimlendirilir. *el-Muzâri*’ kavramı şimdiki, geniş ve gelecek zamanları kapsadığı için günümüz Arap dilbilimcileri (الحال)

³⁹ Emrullah İşler, Musa Yıldız, age., s. 64.

⁴⁰ Muhammed Hamid Salim, age. s.163.

⁴¹ es-Safsafy Ahmed, age., s. 357.

⁴² En-Neklavî, age. s. 229.

olarak⁴⁵ (صيغة الزمن الحالي)⁴⁴, (الحال المضارع الاستمراري)⁴³, (المضارع الاستمراريّ) isimlendirirler. “يُفعل” kalıbından oluşan şimdiki zaman Arapçada eskiden beri المضارع olarak bilinir. Bu kip, Türkçedeki şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zamanı karşılar. Basit şimdiki zaman (الحال -المضارع- البسيط) ve geniş zaman (الحال -المضارع-المستمر)⁴⁶ ismiyle iki kip olarak ele alır.

Şimdiki zaman fiilin köküne; -a, -ı -ıyor, -e, -i -iyor, -o, -u -uyor, -ö, -ü -üyor getirilerek yapılır.⁴⁷ Bu kuralın istisnası olarak, git-, et- ve tat- eylemleri ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında sonlarındaki ‘t’ sesi ‘d’ sesine dönüşür. Aşağıdaki tabloda sesli uyumu ve istisna çekim örnekleri izlenebilir.

(Tablo:7, Türkçe şimdiki zaman çekimi)

yürü-	→	yürüyor	يمشي	dur+ yor	→	duruyor	يقف، يتوقف
anla+yor	→	anlıyor	يفهم	gör+ yor	→	görüyor	يرى
bil+ yor	→	biliyor	يعلم	başla+ yor	→	başlıyor	يبدأ
bul+ yor	→	buluyor	يجد	git + iyor	→	gidiyor	يذهب

Türkçe ile Arapçada şimdiki zaman kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

Biz yarın pikniğe gidiyoruz. نحن نذهب إلى النزهة بعد غد.⁴⁸

Okulumu gidiyorum. ??أذهب إلى مدرستي

Şimdi okulumu gidiyorum. أذهب إلى مدرستي الآن.

Ben elbisemi dikkatle seçiyorum. أنا أختار ملابسى بعناية.

Sınavlarda başarılı olmak için Arapçaya çalışıyorum. أجتهد اللغة التركيبية للنجاح في الامتحانات.

Ağacın dallarını şimdi kesiyor musunuz? هل تقطعون أغصان الشجرة الآن.

Öğrenciler, öğretmenin sözlerini anlamıyorlar mı? هل لا يفهم الطلاب كلام الأستاذ.

⁴³ Muhammed Hamid Salim, age., s.168.

⁴⁴ Abdullah Mubeşşir Alterazi, age., s.111.

⁴⁵ Şevkî Hasen, age. s.200., es-Safsafy Ahmed, age. s.371., Fûad Ahmed Kâmil, age., s.147.

⁴⁶ Emrullah İşler, “Arapça ve Türkçede Zamanlar”, s.59.

⁴⁷ Mustafa Çetin, Turkofoni Türkçe Öğren I, Temel I, Turkofoni Yayınları, İstanbul, 1999. s.40

⁴⁸ Emrullah İşler, Musa Yıldız, age., s. 65.

3. Geniş Zaman

Bir hâdisenin cereyanını öncelik ve sonralık bakımından hiç nazara almadan vereceğimiz haberi de, “okurum”, “görürüm”, “bilirim” gibi geniş zaman içinde ifade ederiz. Geçmiş, hal ve gelecek zaman, geniş zaman içinde bulunur denilse, herhâlde yanlış söylenmiş olmaz⁴⁹ Bu yönlerden ele alındığında geniş zaman “eylemin belirttiği işin her zaman yapıldığını, yapılmakta olduğunu, gelecekte de yapılacağını bildirir.⁵⁰” “Alışkanlıklar, tabiat olayları, gerçekler, yönetmelikler/kanunlar, atasözleri vb. ifade ederken kullanılır.”⁵¹

Geniş zamanın çekimi, “-ar/ır/ur/ür” ekiyle yapılır. Kök ünlüyle bitiyorsa köke yalnız “-r” eki getirilir.⁵² Arapçada (صيغة الزمن المضارع)⁵³ (الزمن الواسع)⁵⁴ veya (الزمن الواسع/ المضارع)⁵⁵ olarak adlandırılır.

(Tablo:8, Türkçe geniş zaman çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	görürüm	görmem	görü müyüm	görmez miyim
Sen	görürsün	görmezsin	görür müsün	görmez misin
O	görür	görmez	görür mü	görme mi
Biz	görürüz	görmeyiz	görür müyüz	görmez miyiz
Siz	görürsünüz	görmezsiniz	görür müsünüz	görmez misiniz
Onlar	görürler	görmezler	görürler mi	görmezler mi

Geniş zamanla şu zaman ifadeleri kullanılır. Her zaman, sık sık, genellikle, ara sıra, bazen, sıkça, her gün, her ay, asla, hiçbir zaman, bazı günler, sabahları, genelde, yılda bir, ayda yılda bir ve her saat... Yine geniş zaman yaygın olarak şu eylem alanlarında kullanılır.

⁴⁹ En-Neklavî, age. s. 230.

⁵⁰ Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, age. s.222.

⁵¹ Emrullah İşler, agm. s.59.

⁵² Nurettin Koç, age. s.241.

⁵³ Muhammed Hamid Salim, age., s.172., es-Safsafy age. s.387. Abdullah Mubeşşir Alterazi, age. s.116.

⁵⁴ Şevki Hasen, age. s.188.

⁵⁵ Muhammed Hamid Salim, age., s.172.,

Türkçe ile Arapçada geniş zaman kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

Genelde yapıla gelen eylemler için kullanılır:

تشتري والدتي الفاكهة من السوق. *Annem meyveyi pazardan alır.*

نحن نستمع إلى الأستاذ دائما. *Biz daima öğretmeni dinleriz.*

ألا تناولني هذا؟ *İstek, genel duygular anlatılır: Bana bu kitabı vermez misin?* هذا الكتاب.

من فضلك هل تساعدني؟ *Rica fonksiyonu vardır: Lütfen yardım eder misiniz?*

Bazen –a bilmek, –e bilmek yerine kullanılır:

ألا يعود الموظفون إلى بيوتهم مبكرين. *Memurlar evlerine erken dönemezler mi?*

4. Gelecek Zaman

Başımıza gelmemiş hâdiseleri gelmeden önce haber verecek olursak “yapacağım”, “yazacağım” şeklinde ifade ederiz ki, bu gelecek zaman için söz konusudur.⁵⁶ Gelecek zaman, eylemin belirttiği etkinlik ya da durumun içinde bulunulan zamandan sonra, gelecek bir zamanda gerçekleşeceğini gösterir. Türkçedeki gelecek zamanı (يفعل) kalıbı karşılar. Aynı kalıbın bundan başka iki ayrı işlevi daha vardır. “(س + يفعل)” kalıbı yakın gelecek (سوف + يفعل) ile uzak geleceği ifade ettiği denilse de kullanımlarında açık bir fark görülmeyen (المستقبل) gelecek zaman ile tenvinli olarak kullanılan فاعل kalıbı da bir işin gelecekte olacağını bildirir.⁵⁷ Arapçada gelecek zamanın dört ayrı yapıyla ifade edilmesi, bu zamanın Arap toplumundaki kültürel değerini ve yine bu zamanın doğal bir zaman olduğunu gösterir. Belki bu sebeptendir ki Arapçada (صيغة الزمن المستقبل)⁵⁸ olarak isimlendirilen gelecek zaman, ismi üzerinde ihtilâf olmayan tek zamandır.

Gelecek zaman “-acak/ecek” ekiyle kurulur. Ancak birinci tekil ve birinci çoğul kişide “-acak ⇔ acağı” şekline dönüşür. Olumsuzunda kökle ek arasına “y” koruma sesi girer.⁵⁹

⁵⁶ En-Neklavî, age. s.229.

⁵⁷ Emrullah İşler, “Arapça ve Türkçede Zamanlar”, s.60.

⁵⁸ Şevkî Hasen, age. s.207., es-Safsafy age. s.413., Abdullah Mubeşşir Alterazi, age. s.122., Muhammed Hamid, age. s.183., Fûad Ahmed Kâmil, age s.153

⁵⁹ Nurettin Koç, age. s.240, 241.

(Tablo:9, Türkçe gelecek zaman çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	gireceğim	girmeyeceğim	girecek miyim	girmeyecek miyim
Sen	gireceksin	girmeyeceksin	girecek misin	girmeyecek misin
O	girecek	girmeyecek	girecek mi	girmeyecek mi
Biz	gireceğiz	girmeyeceğiz	girecek miyiz	girmeyecek miyiz
Siz	gireceksiniz	girmeyeceksiniz	girecek misiniz	girmeyecek misiniz
Onlar	girecekler	girmeyecekler	girecekler mi	girmeyecekler mi

Türkçe ile Arapçada gelecek zaman kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

<i>Ders bir saat sonra başlıyor (başlayacak).</i>	تبدأ المحاضرة بعد ساعة
<i>Babam gelecek hafta gidiyor (gidecek).</i>	يذهب أبي الأسبوع القادم.
<i>Yarın İstanbul'a gideceğim.</i>	سأسافر الى اسطنبول غدا.
<i>Yarın İstanbul'a gideceğim.</i>	سوف أسافر الى اسطنبول غدا.
<i>Az sonra döneceğiz.</i>	سنعود بعد قليل.
<i>Güzel bir film izleyeceksiniz.</i>	ستشاهدون فيلما جميلا.
<i>Siz arabanın sürücüsüyle dövüşmeyeceksiniz.</i>	لن تتشاجروا مع سائق السيارة.

5. Emir kipi

Türkçede emir yapan ek yoktur. Emir yapmak için fiil köküne ünlü uyumuna uygun olarak şahıs ekleri eklenir. İkinci çoğul şahısta olumsuzluk eki ile şahıs ekleri arasına “y” koruyucu ünsüzü girer. İkinci tekil ve çoğul şahısların sorusu ve olumsuz sorusu yoktur.⁶⁰ Emir kipi, eylemin yapılmasını dileyen ve emreden bir kiptir. Bu kip birinci tekil ve birinci çoğul için kullanılmaz ve ikinci tekil kişi için kökle yetinilir ek getirilmez.⁶¹ Arapçada (صيغة فعل الأمر) olarak adlandırılır.

(Tablo:10, Türkçe emir kipinin çekimi)

⁶⁰ Hamza Zülfikar, age. s.56.

⁶¹ Nurettin Koç, age. s.245, 246.

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben				
Sen	gel	gelme		
O	gelsin	gelmesin	gelsin mi	gelmesin mi
Biz				
Siz	geliniz	gelmeyin,-geyiniz		
Onlar	gelsinler	gelmesinler	gelsinler mi	gelmesinler mi

Türkçe ile Arapçada emir kipi kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

Siz derslerinize çalışınız.

ذاكروا دروسكم.

Bu işi tekrar yapma.

لا تكرر هذا العمل.

Sana feda olsun.

فليكن فداء لك.

Doktordan sorma, çekenden sor. لا تسأل الطبيب، اسأل المجرب.

6. Gereklilik kipi

Gereklilik kipi bir eylemin, bir işin yapılması gerektiğini belirten bir isteme kipidir. Eylem kök ya da gövdesine “-malı/meli” eki getirilerek yapılır.⁶² Bir şeyin olmasını arzu ederken, bu arzuya kendimizi ya da başkasını inandırmaya çalışıyorsak, böyle bir istek gereklilik kipiyle ifade edilir.⁶³ Arapçada (صيغة الفعل الوجوبى) ismiyle adlandırılan bu zaman (يجب) gerekir yardımcı fiiliyle çekimlenir. Türkçede de (eylem+ma+iyelik eki ⇒ gerek/lâzım, gerek+zaman eki), (eylem+mak ⇒ gerek/lâzım, gerek+zaman eki, zorunda/mecburiyetinde +(y) kişi eki), (eylem+mak ⇒ zorunda kal+zaman eki+ kişi eki), (eylem+maya ⇒ mecbur+kişi eki)⁶⁴ yapılarıyla da ifade edilir. Bazen de (-malı/meli) gereklilik eki üzerine (-dır/dir/dur/dür) bildirme eki gelir.⁶⁵ Aşağıdaki düzenli gereklilik çekimine ek olarak oldukça zengin ifade şekli olan bu kipin Türk toplumu ve kültürü içinde özel kullanımı olduğu açıkça görülebilir.

⁶² Nurettin Koç, age. s.244, 245.

⁶³ En-Neklavî, age. s.230.

⁶⁴ Tömer Hitit Yabancılar İçin Türkçe 2, (komisyon), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2002. s.5.

⁶⁵ Mehmet Hengirmen, Nurettin Koç, Türkçe Öğreniyoruz 2, Engin Yayınevi, Ankara 1997. s.73.

(Tablo:11, Türkçe gereklilik kipinin çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	çalışmalıyım	çalışmamalıyım	çalışmalıyım mı	çalışmamalıyım mı
Sen	çalışmalısın	çalışmamalısın	çalışmalısın mı	çalışmamalısın mı
O	çalışmalı	çalışmamalı	çalışmalı mı	çalışmamalı mı
Biz	çalışmalıyız	çalışmamalıyız	çalışmalıyız mı	çalışmamalıyız mı
Siz	çalışmalısınız	çalışmamalısınız	çalışmalısınız mı	çalışmamalısınız mı
Onlar	çalışmalılar	çalışmamalılar	çalışmalılar mı	çalışmamalılar mı

Türkçe ile Arapçada gereklilik kipi kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

Ben şirketin müdürüyle tanışmalıyım. يجب ان أتعارف مع مدير الشركة.

Elektrik faturasını ödemen gerek. يجب ان تدفع فاتورة الكهرباء.

Kışta paltosuz evden çıkmamalısınız. يجب ألا تخرجوا من البيت بلا معطف في الشتاء.
Arkadaşımıza geç saatte telefon etmemeliyiz. يجب ألا نتصل بصدقنا في ساعة متأخرة.
Hapishaneye tekrar dönmemelidir. يجب ألا يعود إلى السجن ثانية.

Gelecek hafta İstanbul'a dönmemelisiniz. ألا تعودوا إلى إستانبول الأسبوع القادم.
يجب

7. İstek kipi

İstek kipi, istek belirtir ve eylem köküne “-a/e” eki getirilerek yapılır. Soru biçimi birinci tekil ve birinci çoğul kişi için yapılabilir.⁶⁶ Bu kip, fazla şiddet ifade etmeyen bir isteği belirtir. Yumuşak ve nazik bir isteme şeklidir.⁶⁷ Arapçada istek kipi (صيغة الفعل الإلتزامي) (يبغى، يحسن، يجب) gibi yardımcı değişik fiillerle yapılır.

(Tablo:12, Türkçe istek kipinin çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	anlayayım	anlamayayım	anlayayım mı	anlamayayım mı

⁶⁶ Nurettin Koç, age. s.242, 243.

⁶⁷ En-Neklavî, age. s.230.

Sen	anlayasın	anlamayasın	anlayasın mı	anlamayasın mı
O	anlaya	anlamaya	anlaya mı	anlamaya mı
Biz	anlayalım	anlamayalım	anlayalım mı	anlamayalım mı
Siz	anlayasınız	anlamayasınız	anlayasınız mı	anlamayasınız mı
Onlar	anlayalar	anlamayalar	anlayalar mı	anlamayalar mı

Türkçe ile Arapçada istek kipi kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

فلا تكن فداء لك. *Sana kurban olayım.* فلاقل لكم شيئاً. *Size bir şey söyleyeyim.*
 فليأت سهلاً هينا (جعله الله هينا). *Kolay gele.*
 عسى أن يكون الأمر خيراً. (اللهم اجعله خيراً) *Hayır ola.*
 أود ألا أبيع سيارتي القديمة. *Ben eski arabamı satmayayım.*
 يحسن ألا نمر من أسفل الجسر. *Köprüünün altından geçmeyelim.*
 هل يجب ألا نقرأ هذه الجريدة. *Bu gazeteyi okumayalım mı?*

8. Dilek - şart kipi

Dilek şart kipi, dilek kavramı verir ve eylem köküne “-sa/se” eki getirilerek yapılır.⁶⁸ Bir şeyi isterken biraz daha şarta yakın, vurgulu isteme tarzını gösterir. Bu kipin eki “-se”, başka bir kip eki üstünde çekime girse doğrudan şart anlamını taşır.⁶⁹ Arapçada (صيغة فعل الشرط)⁷⁰, (الفعل الشرطي) olarak bilinir.⁷¹

(Tablo:13, Türkçe dilek şart kipinin çekimi)

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	yazsam	yazmasam	yazsam mı	yazmasam mı
Sen	yazsan	yazmasan	yazsan mı	yazmasan mı
O	yazsa	yazmasa	yazsa mı	yazmasa mı

⁶⁸ Nurettin Koç, age. s.243.

⁶⁹ En-Neklavî, age. s. 230.

⁷⁰ es-Safsafy, age. s. 438.

⁷¹ Fûad Ahmed Kâmil, age. s. 161.

Biz	yazsak	yazmasak	yazsak mı	yazmasak mı
Siz	yazsanız	yazmasanız	yazsanız mı	yazmasanız mı
Onlar	yazsalar	yazmasalar	yazsalar mı	yazmasalar mı

(Tablo:14, Arapça dilek şart kipinin çekimi)

حالة الإستفهام المنفي	حالة الإستفهام	حالة النفي	حالة الإثبات	
هل لو لم أكتب	هل لو أكتب	لو لم أكتب	لو أكتب	أنا
هل لو لم تكتب هل لو لم تكتبي	هل لو تكتب هل لو تكتبين	لو لم تكتب لو لم تكتبي	لو تكتب لو تكتبين	أنت
هل لو لم يكتب هل لو لم تكتب	هل لو يكتب هل لو تكتب	لو لم يكتب لو لم تكتب	لو يكتب لو تكتب	هو
هل لو لم نكتب	هل لو نكتب	لو لم نكتب	لو نكتب	نحن
هل لو لم كتبوا هل لو لم تكتبين	هل لو كتبون هل لو تكتبين	لو لم كتبوا لو لم تكتبين	لو كتبوا لو تكتبين	أنتم
هل لو لم يكتبوا هل لو لم يكتبين	هل لو يكتبون هل لو يكتبين	لو لم يكتبوا لو لم يكتبين	لو يكتبون لو يكتبين	هم

Türkçe ile Arapçada dilek şart kipi kullanımındaki tekabül veya tenakuz noktaları örnek cümlelerde izlenebilir.

لو نمنا متأخرين، لا نستيقظ مبكرين. Biz geç yatsak, erken kalkamayız.

إذا زرتمونا، بقينا فرحين. Siz bizi ziyaret etseniz, memnun kalırız.

لن ينسأه حتى لو مات. Ölse bile onu unutmayacak.

حتى لو زاد راتبنا، أیضاً لا يكفى. Maaşımız artsa bile yetmiyor.

سواء دفعت الإيجار ام لم تدفع، أخرج من البيت. Kirayı ödese de ödemesen de evden çık.

لو لم يأتوا إلينا، نذهب إليهم.⁷² Onlar bize gelmeseler, biz onlara gideriz.

Dilek şart kipi, Türkçenin doğasından gelen bir zaman kipi olup Arapçada ise yapay bir kip görünümündedir. Belki Arap dil kültüründe böyle bir zamanın işlerlik kazanmasına ihtiyaç duyulmamış olabilir. Ancak bu, dilek şart kipi anlamının Arapçada ifade edilemeyeceği anlamına gelmemelidir. Aynı eylem kipi farklı yapılarla aynı anlamı ifade etmekle birlikte bu dilin kendi tabiatında var olup kullanılan zamanların üslûp akıcılığına ve anlamlarının açıklık derecesine yetişemeyebilir.

Belirli geçmiş zamanın Türkçe ile Arapça çekimleri karşılaştırılan (Tablo:4) ile (Tablo:5)'te, her iki dilde fiiller dilin akıcılığına uygun bir yapıda oldukları görülmesine rağmen (Tablo:13) ile (Tablo:14)'de aynı insicamı görmek pek kolay değildir. Yalnız bu benzetmelerin "bir dili diğer bir dile üstün kabul etmek yanlışıyla"⁷³ hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü diller arasındaki yapısal farklar veya onu konuşan toplumun geri/ileri oluşu, dillerin üstünlüğünü belirleme aracı değildir. Hiçbir dilin diğer bir dile üstünlüğü olmadığı gibi, tüm dünya dilleri yapıda farklı olsalar da her dil aynı anlamları anlatama gücündedir. Aralarındaki fark sadece toplumun kültürel yapısı doğrultusunda bazı yapısal ve anlatımsal aykırılıkların olmasıdır ki, bu da yadınması makul olmayan doğal bir sonuçtur. Burada söz konusu yapılan olgu, diller arasındaki farkların öğrenim veya öğretime nasıl yansıtılması gerektiği konusudur. Çünkü hedef dille anadil arasındaki tekabül ve tenakuz ince bir ayırımla ortaya konmadan, sağlıklı öğretim veya öğreniminin yapılması çağdaş dilbilimin esaslarıyla çelişen bir durumdur.

Sonuç

1. Türkçe fiil çekimlerinin Arap öğrencilere öğretilmesinde dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biri, fiillerin çekim düzenlerinin tıpkı yapısal tezatta olduğu gibi birbirine benzeme yerine aksi bir sistemin işlediği gözardı edilememelidir. İki dil arasında karşılıklı sürdürülecek öğretim çalışmalarının bu çelişkili yapıya göre düzenlenmesi başarıya katkı sağlayacak önemli bir unsurdur. Fiil çekim sistemlerindeki tezatlı düzen, yerine göre öğretimi kolaylaştırıcı bir unsura çevrilebilir. Çünkü çoğu zaman diler arasında yarı benzer durumların öğretilmesi, öğrencilere zıt konuların öğrenilmesinden daha zor gelmektedir. Öğrencinin anadilinde olmayan yapılar, hedef dilin bir özelliği olarak basit, açık ve örnekli bir yöntemle öğretildiğinde daha kolay ve kalıcı olarak öğrenilmektedir. Yani anadilde olmayan konuların öğretiminde benzersizlik kuralı uygulanmalıdır.

2. Türkçe fiil çekimlerinin öğretimde karşılaşılan zorlukların tümü iki dil arasındaki farklardan dolayı değildir. Öğretimi zorlaştıran sebeplerden bir

⁷² es-Safsafy, age., s. 440, 441, 443, 445, 448, 456. örnek cümleler sıraya uygun olarak bu sayfalardan alınmıştır.

⁷³ Şükran Fazlıoğlu, agm. s. 58.

diğeri de, öğretim yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bunların başında Türkoloji bölümlerinde okutulan Türkçe gramer kitaplarının Arapça gramer öğretim yöntemiyle düzenlenmiş olmaları gelmektedir. Madem iki dil arasında benzerlik değil zıtlık var, her iki dilin gramer konuları kendi sistemlerinde öğretilmesi gerekir.

3. Türkolojilerdeki Türkçe gramer kitaplarında zamanların adlandırılmasında bir karmaşa yaşanmaktadır. Her eylem zamanının işlenmesinde işaret edildiği gibi hemen hemen tüm kitaplarda değişik bir isimlendirmeyle karşılaşmak mümkündür. Aynı karmaşayı Türkçe dilbilgisi ve yabancılara Türkçe öğretim kitaplarında da görmek mümkündür. Türkoloji ders kitaplarında zamanların farklı isimlendirilmesi belki de Türkçe dilbilgisi kitaplarının etkisiyle olduğu söylenebilir. Bu problemin çözümü için Türkçe dilbilgisi kitap yazarlarının en azından zamanlar üzerinde isim birliği sağlamaları zorunludur.

4. Türkçe fiil çekimlerinde şahıs zamirlerinin az olması, tensiye ve müennesin olmaması, Arapçada on dört şahıs çekim kalıbının altıya düşmesi, öğretimde motive aracı olarak kullanılmalıdır. Önce Türkçe ses uyumu sisteminin temel kurallarının öğretilmesi ve daha sonra da istisnaların verilmesi öğretimi kolaylaştıracaktır. Diğer yandan Türkçede fiil zamanlarının Arapçaya göre fazla görünümünün doğurduğu olumsuzluk, düzenli çekimin sisteminin sağlayacağı kolaylıkla giderilebilir.

5. Türkçede şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman için tablo 5, 6 ve 7 de izlenebileceği gibi ayrı ayrı kipler vardır ve düzenlidir. Buna karşılık Arapçada (يفعل) şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zamanın olumsuzu için ortak kullanıma sahip bir kiptir. Bu kipin şimdiki zaman olumsuzu (/ ما يفعل + لا) kalıbıyla, geniş zaman olumsuzu (لا يفعل) kalıbıyla ve gelecek zamanın olumsuzu da (لن يفعل) kalıbıyla yapılır. Başta basit görülen nispeten karışıklık gösteren bu yapı yerine, olumsuz şekli hep “-ma” ile yapılan bir sistemle karşılaştırılarak öğretilmesi, öğrencinin Türkçede fiil zamanlarının çokluğu endişesine düşmesini önler.

6. Türkçede çok yaygın kullanılan belirsiz geçmiş zamanın, Arap öğrencilerin çok az kullandıkları ve kullanıldığında da zaman ifadesi veya yapısı çoğunlukla yanlış olduğu gözlenir. Bunun sebebi Türkçedeki (kök + -miş, -miş) zamanın tam bir karşılığının Arapçada olmaması olabilir. Bu zamanın öğretiminde gramatik ve pragmatik kullanım alıştırmalarına özel önem verilerek yeni bir kullanım becerisi kazandırma teknikleriyle belleğe yerleştirilmelidir.

7. Arap öğrenciler, çoğunlukla şimdiki zaman eki -yor’dan önceki “a” ve “e”lerin “ı” ve “i”ye, konuşma dilinde “a” ve “e”lerin “ı/i/u/ü,” seslerine dönüşmesine pek kolay alışmamaktadırlar. Böyle bir problemin ortaya

çıkması için, önce şimdiki zamanın yazı dilinde kullanımı melekeye dönüşmesi sağlanmalı ve daha sonra iletişim ortamlarında pekiştirilmelidir.

8. Öncelikle Türkiye’de yabancılar için hazırlanan Türkçe öğretim setleri daha sistematik ve konular tutarlı hale getirilmeli, dilbilgisi kitapları yeniden gözden geçirilmelidir. En azından kitaplar arasında zamanların isim birliği ve konulara yaklaşım tarzı çelişkilerden arındırılmalıdır. Türk Dil Kurumu, Türk dili için böyle bir tarihî görevi yüklenmelidir. Özellikle tarihte Türk dilinin ilk öğretilmeye başlandığı yer olan Mısır’daki çalışmalar desteklenmeli ve Araplara Türkçe öğretim kitaplarının geliştirilmesini desteklemelidir.

9. Mısır’da Türkologların yazdıkları Türkçe dilbilgisi kitapları, gramatik, Türkçe yazım ve anlatım gibi yönlerden yeniden gözden geçirilerek geliştirilmesi Türkçe öğretimine önemli katkılar sağlayacaktır. Öğretimin başarısı için her iki dilin tüm dilbilgisi alanlarını kapsayacak karşılaştırmalı öğretim çalışmaları yapılmasını gerektirmektedir. Bunların sonuçlarına göre yeni çağdaş Türkçe-Arapça öğretim kitapları hazırlanmalıdır.

10. Kahire Türkçe Öğretim Merkezi daha fonksiyonel hale getirilerek burada Türkçe Arapça karşılaştırmalı dil öğretim uzmanlarının görevlendirilmesi, Türkoloji öğrencilerinin başarısı için hayati bir öneme sahiptir.

